

## تربیت فرزند انقلابی در آموزه های اسلامی و معنویات مقام معظم رهبری<sup>(حفظه)</sup>

مقدمه:

بدون شک یکی از مهمترین و اساسی ترین رسالت های خانواده تربیت فرزند می باشد، آموزه های اسلامی توجه ویژه ایی به تربیت فرزند دارند، در بیانات پیامبر اکرم(ص) و امیر المومنین (ع) اشارات فراوانی به تربیت فرزند شده است.

می توان گفت فرزند انقلابی همان فرزندی است که آموزه های اسلامی اشاره به آن دارد، زیرا وقتی می گوئیم انقلاب اسلامی، حرکتی بنیادین برای بازگشت به اسلام است به این معنی است که این انقلاب هیچ اصلی را از خود اختراع نمی کند و چیزی بر حقیقت اسلام اضافه نمیکند، نکته قابل توجه در این انقلاب اسلامی ایران که در این نوشتار نیز مورد توجه ویژه قرار دارد این است که شاخصه های انقلاب همان اصول اسلام است و توجه این مقاله نیز شناسایی این شاخصه در تربیت فرزند انقلابی می باشد.

مقام معظم رهبری در بیانات مختلفی بعد از توجه به اهمیت تربیت فرزند انقلابی و پرورش نیروی انقلابی روش ها و ابزار مختلفی را برای تربیت چنین فرزندی با شاخصه های انقلاب بیان می دارند.

### ۱. مفهوم شناسی

#### 1-1. تربیت در لغت

در زبان فارسی واژه «تربیت» به معنی پروردن، آداب و اخلاق را به کسی آموختن، آموختن و پروردن کودک تا در هنگام ببالغ شدن، آمده است<sup>۲</sup>. و در زبان عرب این واژه با دو ریشه (رب) و (ربو) در ارتباط است. ریشه اول به معانی گوناگونی چون «حضانت» به معنی در دامن خود پروریدن، اصلاح، تدبیر، خوب رسیدگی کردن، سرپرستی و غیره آمده است.

---

<sup>۲</sup> دهخدا، ۱۳۷۷، ج ۱۴، ۵۵۰.

ریشه دوم نیز در معانی متعددی مانند زیاد شدن، تغذیه نمودن، بالا رفتن، رشد و نمو کردن و تهذیب نمودن به کار رفته است، معانی ریشه دوم با توجه به کاربرد آن، بیشتر ناظر به پرورش جسمی و مادی است، در حالی که معانی ریشه اول بیشتر ناظر به پرورش دیگر ابعاد است، در عین حال در برخی کتب این دو ریشه گاهی در معانی یک دیگر نیز به کار رفته اند.<sup>۳</sup>

### ۲-۱. تربیت در اصطلاح

اصطلاح تربیتی، هر متفکری از زاویه دید خود به آن نگریسته و با عنایت به هدف و روش یا تلفیقی از آن دو، تعریف خاصی از تربیت ارائه کرده است که بحث و بررسی آنها مجال خاص خود را می طلبد. اما آنچه را که ما به عنوان تعریف اصطلاحی تربیت می پذیریم تعریفی است که کتاب "تربیت دینی" ارائه داده است: تربیت عبارت است از مجموعه اعمال یا تاثیرات عمدی و هدفدار یک انسان به منظور اثر گذاری بر اعتقادات، احساسات، عواطف و رفتارهای انسان یا انسان های دیگر بر اساس برنامه ایی سنجیده.<sup>۴</sup>

اگر بنا باشد یک شیء شکوفا شود باید کوشید تا همان استعداد هایی که در آن هست آشکار و فعال گردد، بنابراین این می توان گفت تربیت در انسان به معنای پرورش دادن استعداد های او است (مطهری، ۱۳۶۲، ۲۰). و یا به عبارت دیگر عبارت است از فراهم آوردن زمینه ها و عوامل به فعلیت رساندن یا شکوفا ساختن استعداد های شخص در جهت رشد و تکامل اختیاری او به سوی هدف های مطلوب.<sup>۵</sup>

### ۳-۱. انقلاب در لغت

واژه انقلاب در زبان فارسی به معنی بازگشتن، بازگردیدن و تحول آمده است در فرهنگ فارسی عمید ذیل واژه انقلاب بیان شده است که اسم مصدر عربی از واژه قلب به معنای درگرگونی و زیر رو شدن و در

---

<sup>۳</sup> بناری، ۱۳۸۳، ۵۹

<sup>۴</sup> داوودی، ۱۳۹۴، ۲۲

روحانی نژاد، ۱۳۸۹، ۱۳۵

اصطلاح سیاسی تحول اساسی در حکومت یک کشور توسط توده‌های ناراضی جامعه که باعث تحولات سیاسی و اقتصادی و غیره می‌شود.<sup>۶</sup>

نخستین گام در مطالعه هر پدیده، تبیین مفهومی آن است، نظریه‌پردازان جامعه‌شناسی سیاسی، هر یک بر مفهومی خاص و تعاریف مختلفی برای انقلاب ارائه داده‌اند که در اینجا نمونه‌هایی از آن بیان می‌شود البته باید توجه داشت، شاید به تعداد اندیشمندانی که در مورد انقلاب قلم زده‌اند، تعاریفی از انقلاب ارائه شده باشد. این تعاریف کم و بیش وجوه اشتراک و اختلاف نسبت به یکدیگر دارند و هر یک از آنها زاویه‌ای از زوایای انقلاب را آشکار می‌سازد. آنچه مسلم و قطعی است این که بر روی هیچ تعریف مفهومی رضایت بخش و مورد پذیرش عموم، اتفاق نظر وجود ندارد.

شهید مطهری انقلاب را اینگونه تعریف می‌کند: «انقلاب، عبارت است از طغیان و عصیان که مردم علیه نظام حاکم موجود برای ایجاد وضع و نظم مطلوب انجام می‌دهند؛ یعنی انقلاب از مقوله عصیان و طغیان است علیه

وضع حاکم برای وضعی دیگر. پس ریشه‌های انقلاب دو چیز است: یکی نارضایتی و خشم از وضع موجود و دیگر آرمان یک وضع مطلوب.<sup>۷</sup>

از نگاه شهید آیت الله سید محمد باقر صدر؛ انقلاب، جنبشی سرسختانه و بر مبنای اصول مکتبی معینی است که با درک واقعیتهای موجود، به دنبال تغییر و دگرگونی بنیادین در تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و سیاسی و معیارها، اصول و ارزشهای حاکم است.<sup>۸</sup>

ساموئل هانتینگتون می‌گوید: انقلاب یک دگرگونی سریع، بنیادین و خشونت‌آمیز داخلی در ارزشها و اسطوره‌های مسلط جامعه، نهادهای سیاسی، ساختار اجتماعی، رهبری، فعالیتهای حکومتی و سیاستهای آن است.<sup>۹</sup>

با مروری بر سایر تعاریف اندیشمندان معاصر اسلامی نشان می‌دهد که یکی از ابعاد مهم در معرفی انقلابها، بُعد ارزشی و مطلوبیت آرمانها است. شاید تعریف انقلاب از بُعد جامعه‌شناسی جامعیت بیشتری دارد؛ زیرا

---

<sup>۶</sup> محمدی، ۱۳۷۸، ۵۵

<sup>۷</sup> مطهری، ۱۳۸۹، ج ۲۴، ۱۳۹

<sup>۸</sup> صدر، ۱۳۶۸، ۱۰۷

<sup>۹</sup> حیدری، ۱۳۸۹، ۸۹

به عمده ترین خصیصه‌های انقلاب که دارای ماهیتی اجتماعی است، اشاره میکند. پس میتوان انقلاب را به معنای تغییر در ساختار حاکمیت و ساختارهای اجتماعی در نظر گرفت.<sup>۱۰</sup>

اما تعریف انقلاب در بیانات مقام معظم رهبری حضرت آیت الله خامنه ایی مبنایی دینی و فلسفی دارد ایشان

معتقدند انقلاب یک دگرگونی و تغییر اجتماعی است، اما هر دگرگونی انقلاب نیست ایشان درباره انقلاب می فرمایند: انقلاب یک تفسیر اسلامی و الهی است. ما انقلاب را یک تحوّل اخلاقی، فرهنگی و اعتقادی می دانیم که به دنبال آن ها تحول اجتماعی، اقتصادی و سیاسی و آنگاه رشد همه جانبه ابعاد انسان ها می آید. همان طور که در آیه قرآن است «ان الله لایغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم» هر وقت انسان ها خصلتهای بد، ضعفها، نقص ها و بی ایمانی ها را در خودشان تغییر دادند، اوضاع و احوال اجتماعی آنها تحول پیدا خواهد کرد. هیچ چیز هم جلوگیری آن نخواهد بود. برای شروع این حرکت و تحول همگانی، انسان ها باید احساس تکلیف کنند.<sup>۱۱</sup>

همچنین آیت الله خامنه ایی انقلاب را دارای ماهیت مثبت می دانند و این خلاف نظر کارکردگرایان است که انقلاب را از این جهت که به هم زننده وضع موجود هستند منفی می دانند که حاصلی جز بی هنجاری و رشد انواع آسیب های اجتماعی ندارد، انقلاب البته برای عده ایی مثبت و برای عده ایی دیگر منفی است، انقلاب برای ملتی که با نفی و طرد وضع موجود در پی این است که خود را به رستگاری حقیقی و سعادت برساند و بر خورد دار از تعالی و تکامل مادی و معنوی باشد، امری مثبت است.

اما برای کسانی که سال های متمادی به یک کشور، پنجه انداخته اند، بزرگترین بلاست، بزرگترین بلاست برای آنها منفی تر از انقلاب نیست.<sup>۱۲</sup> از مجموعه بیانات مقام معظم رهبری میتوان به این تعریف از انقلاب رسید:

---

<sup>۱۰</sup> عیوضی، ۱۳۹۵، ۲۰.

<sup>۱۱</sup> (بیانات مقام معظم رهبری در دیدار با فرماندهان نیروی مقاومت بسیج مورخ ۱۳۷۱/۴/۲۲)

<sup>۱۲</sup> (بیانات مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۳۷۸/۰۶/۲۴)

انقلاب یک دگرگونی بنیادین در تمام ابعاد زندگی انسان است که ابتدا در درون انسان ها رخ م دهد، این دگرگونی متکی بر اصول و مبانی خاصی است و به منظور تغییر وضعیت نادرست و معوج موجود، به سمت وضعیت مستقیم و مطلوب و با مشارکت توده مردم صورت میگیرد<sup>۱۳</sup>.

## ۲. جایگاه تربیت فرزند در آموزه های اسلامی

همانگونه که در ابتدای بحث بیان شد تربیت، یعنی ایجاد زمینه برای شکوفایی استعداد ها و به فعلیت رسیدن قوای آدمی و تحقق گوهر وجود شخص، تعلیم و تربیت صحیح شرط لازم کمال آدمی، اگر انسان در کودکی و از زمان طفولیت زیر نظر مربیان الهی و دارای شاخصه های انقلابی تربیت گردد، فرشته خو و انقلابی مسلک پرورش می یابد.

تربیت فرزند، به معنای فراهم آوردن مقدمات لازم برای به فعلیت رسیدن قوای او در راه تقرب به خداوند است. این عمل، نیازمند آگاهی و تمرین عملی است. اگر پدر و مادر در جهت انتقال عقاید صحیح و ایجاد رفتار درست در فرزند خود کوشا باشند، خیر او را فراهم کرده اند و خداوند بر آنان رحمت خواهد نمود. درباره عقیده صحیح و انتقال آن به فرزندان، تکلیف بزرگی بر عهده والدین گذاشته شده است، زیرا تأثیر عقایدی که در خانواده رواج دارد و به فرزند القاء می شود، در آینده او غیر قابل انکار است.

امام سجاده (علیه السلام) در رساله الحقوق فرمودند: حق فرزند تو این است که بدانی او، از توست و هر گونه که باشد چه نیک و چه بد، در دنیای گذرا به تو منسوب است و تو در آن چه به او سرپرستی داری، مسئول هستی، در ادب نیکو و راهنمایی به سوی پروردگار و یاری او بر طاعت خداوند در باره تو و خودش. پس بر این کار پاداش می گیری اگر درست عمل کنی، و کیفر می بینی اگر نادرست عمل نمایی؛ پس او را چنان تربیت کن که با اثری که بر او می گذری در دنیا زیبایی بیافرینی و با قیام شایسته به وظیفه ای که نسبت به او دادی در نزد خداوند معذور باشی

که هیچ قوتی نیست مگر از خداوند در این سخن، امام سجاده (علیه السلام) تربیت نیکو و آموزش عقیده توحیدی و کمک برای ایجاد رفتار صحیح در فرزند را بیان کرده اند و سپس انجام این وظایف را موجب سعادت دنیا و

---

<sup>۱۳</sup> (سیاهپوش، تابستان ۹۶، ش ۴۹، ۷۰)

مدرسه دومین نهاد بعد از خانواده در تربیت فرزند که متأسفانه فقدان سرفصل مشخص آموزشی و تربیتی برای مدارس مسئله جدی است که نیازمند پیگیری است. یکی از مشکلات اساسی عدم آموزش مهارت های روزمره زندگی به دانش آموزان می باشد برای مثال نداشتن کتاب اقتصادی ابتدایی در دوره دبستان و نداشتن کتاب فلسفی مقدماتی در دوره دبستان یکی از چندین مشکلات آموزشی در مدارس هست. بچه باید با مفاهیمی چون وجود و عدم، مفاهیمی مثل اسراف و قناعت، مفاهیمی چون ایثار و مفاهیم مثل شهادت و... از همین موارد مغفول از سرفصل های آموزشی مدارس هست.

### ۳-۵. نقش دوست

داشتن دوست و برقراری روابط اجتماعی بادیگران از نیازهای اساسی فرزندان بخصوص در سنین نوجوانی و جوانی است. گرچه رفیق خوب و شایسته برای کلیه طبقات مردم در تمام ادوار زندگی ارزنده و مهم است ولی برای نسل جوان اهمیت بیشتر دارد، زیرا جوانی دوره گسترش دوستیها و رفاقت با همسالان است و جوانان که در آستانه زندگی اجتماعی قرار گرفته اند می توانند به وسیله رفیق خوب و بافضیلت، شخصیت خود را تقویت کنند و استعدادهای اجتماعی خویش را به فعلیت در آورند و خود را برای فعالیتهای دامن دار اجتماعی فردای خویش مهیا سازند.

و نیز از مضمون حدیث معصوم که میفرمایند افرادی که وارد مساجد میشوند افراد شایسته و اصیل هر قومی هستند، میتوان استفاده کرد که به یقین همعکس توفیق نخواهد داشت نامش در شمار افراد دعوتشده به مسجد باشد و مسجد جایگاه افراد شایسته و مورد اعتماد است لذا میتوان در آنجا دوستان دینی و واقعی خود را پیدا کرد.<sup>۲۷</sup>

از این رو با شناخت شاخصه های فرد انقلابی و مومن می تواند آن های را به عنوان الگو دوست در سنین کودکی برای پرورش فرزندان استفاده کنیم.

---

<sup>۲۷</sup>. (عرشی نیاسر، ۱۳۸۷، ۶۷).

#### ۴-۵. نقش فضای مجازی

امروزه فضای مجازی یکی از معضلات اساسی همه خانواده ها واقع شده است. زیرا کمتر کسی را میتوان پیدا کرد که با این فضا بیگانه باشد.

فضای مجازی را میتوان دانشگاهی تصور کرد که با استفاده درست از آن میتوان اطلاعات مفیدی را از آن کسب کرد و به همین نسبت میتوان پاتوقی را تصور کرد که با استفاده ناصحیح از آن میتواند پرتگاهی برای فرزندان واقع شود. امروزه استفاده ناصحیح و نداشتن فرهنگ استفاده از این ابزار مشکلات فراوانی را به دنبال می آورد لذا کنترل نامحسوس والدین بر این فضا که در دسترس فرزندان هست نقش اساسی دارد و آگاه کردن از آسیب ها و فواید این فضا برای فرزند میتواند از مشکلات عدیده ای که میافریند جلوگیری کند.

سه حلقه بهم پیوسته تفکر، فرهنگ و تمدن که در این حلقه ایجاد فرهنگ با تفکر همراه است و تمدن با فرهنگ فلذا باید گفت نحوه اندیشیدن و آزادی بیان برای فرزند و یاد دادن گفتن کلمه نه از جمله نکاتی است که باید در خانواده و مدرسه به آن توجه شود.

نیاز امروز جامعه ما به جوانانی با بصیرت دلسوز و خداترس و نخبه مارا بر این وا میدارد که بیش از پیش بر مسئله تربیت جوانان که مدیران آینده این نظام مقدس اسلامی هستند توجه روز افزون شود لذا جست و جوی شاخصه های انقلابیگری در بیانات رهبر معظم انقلاب یکی از نکات مهمی است که باید در این حوزه کار بشود.

گذشته از ضرورت تعلیم کودک و آشنا نمودن او با اصول اعتقادی، آموزشهای دیگری نیز - ولو در حد آشنایی برای کودک در حال رشد ضروری است.

امام صادق علیه السلام فرمودند: "بَادِرُوا أَحَدَاثَكُمْ بِالْحَدِيثِ قَبْلَ أَنْ تَسْبِقَكُمْ إِلَيْهِمُ الْمُرْجَةُ؛ فرزندان را با کلام ما آشنا کنید پیش از آن که مرجئه و دیگر فرقه های منحرف عقیدتی بر شما سبقت بگیرند و آنان را منحرف سازند".<sup>۲۸</sup>

---

<sup>۲۸</sup> (کلینی، ۱۳۶۹، ج ۲، ۹۷)

## نتیجه گیری:

شاخصه های انقلاب همان اصول اسلام است و توجه این مقاله نیز شناسایی این شاخصه در تربیت فرزند انقلابی می باشد. مقام معظم رهبری در بیانات مختلفی بعد از توجه به اهمیت تربیت فرزند انقلابی و پرورش نیروی انقلابی روش ها و ابزار مختلفی را برای تربیت چنین فرزندی با شاخصه های انقلاب بیان می دارند. و اگر ما بخواهیم تربیت فرزندانمان با معیار های انقلابی باشد در خانواده، مدرسه، مسجد و دوستان او را باید بر این معیار ها تطبیق دهیم.

با توجه به این نوشتار و پژوهش انجام شده در حوزه تربیت فرزند انقلابی می توان گفت بعد از شناخت شاخصه های فرزند در تراز انقلاب اسلامی و توجه به آموزه های اسلامی و منویات مقام معظم رهبری می توان گفت فرزندانقلابی غیر از فرزند مومن و با ایمان نیست، فرزند انقلابی فرزندی است که با توجه به آموزه های اسلامی و در خانواده ای آشنا و معتقد به این آموزه ها پرورش یافته است.

## منابع

۱. قرآن کریم
۲. احمدی، سید احمد، ۱۳۶۴، اصول و روش های تربیت در اسلام، اصفهان، جهاد دانشگاهی
۳. اسپاک، بنجامین، ۱۳۸۱، پرورش فرزند در عصر دشور ما، ترجمه هوشنگ ابرامی، قم، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
۴. باقری، خسرو، ۱۳۷۴، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، نشر مدرسه
۵. حرعاملی، محمد بن الحسن، ۱۴۰۹، وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، قم، موسسه آل بیت (ع)
۶. خوانساری، جمال الدین محمد، ۱۳۶۶، شرح غررالحکم و دررالکلم، تهران، انتشارات دانشگاه تهران
۷. خمینی، روح الله، ۱۳۸۹، صحیفه امام: مجموعه آثار امام خمینی (ره)، تهران، موسسه چاپ و نشر عروج، چاپ سوم، جلد ۱۳



۸. خمینی، روح الله، ۱۳۷۵، وصیت نامه سیاسی الهی امام خمینی، قم، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی
۹. دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۲، لغت نامه، تهران، موسسه لغت نامه دهخدا
۱۰. داودی، محمد، ۱۳۹۴، سیره تربیتی پیامبر (ص) و اهل بیت (ع)، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۱۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، ۱۳۸۵، مفردات الفاظ قرآن، تهران، نشر مرتضوی
۱۲. روحانی نژاد، حسین، ۱۳۸۹، تعلیم و تربیت در اسلام، قم، زمزم هدایت
۱۳. حسین زاده، سید علی، مشایخی، شهاب الدین، ۱۳۹۳، روشهای تربیتی در قرآن، تهران، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۱۴. خواجه پورتادوانی، غلامرضا، ۱۳۷۲، به کودک رفتار خوب بیاموزیم، تهران، نشر چاپار فرزنانگان
۱۵. شیرازی، محمد، ۱۳۸۳، شرح اصول کافی، جلد ۲، تهران، موسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی
۱۶. طباطبایی، سید محمد حسین، ۱۴۱۶، المیزان فی تفسیر القرآن، قم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه مدرسین حوزه علمیه قم
۱۷. عیوضی، محمد رحیم، ۱۳۹۵، درآمدی تحلیلی بر انقلاب اسلامی ایران، دفتر نشر معارف
۱۸. کلام، ترزا، ۱۳۹۳، ترجمه مژگان حیاتی، کاربرد بازی درمانی، تهران، نشر دانژه
۱۹. مطهری، مرتضی، ۱۳۸۹، مجموعه آثار، تهران، نشر صدرا
۲۰. مطهری، مرتضی، ۱۳۶۲، تعلیم و تربیت در اسلام، تهران، نشر صدرا
۲۱. مطهری، مرتضی، ۱۳۶۱، پیرامون انقلاب اسلامی ایران، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین قم
۲۲. هنری لطیف پور، یدالله، ۱۳۸۰، فرهنگ سیاسی شیعه و انقلاب اسلامی، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی
۲۳. همت بناری، علی، ۱۳۸۳، نگرشی بر تعامل فقه و تربیت، قم، انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، چاپ اول
۲۴. بی نا، زمستان ۱۳۸۹، سرمقاله انقلابیگری، آموزش قرآن و معرف اسلامی، شماره ۷۹

